

Hardårene 1807-1814

Taler

Jacob Stenersen Worm-Müller

Dato

17 mai 1940

Sted

London

Omstendigheter

Tale til Oslo Kringkasting

- 1 Nødsårene fra 1807-14 er en av de største prøvelser i vårt folks historie.

- I 7 år var vårt land i krig med verdens største sjømakt, England, to ganger i krig med Sverige og til slutt stilt overfor en koalisjon av Europas stormakter. I 7 år
5 var det blokkert og avsperrert fra utenverdenen; dets eksport og skipsfart stanset, med unntagelse av lisenstiden, da norske skip beskyttet av engelske leidebrev igjen pløyde sjøen. Alene og bare henvist til seg selv og de ressurser man fra Danmark kunne få gjennom de fiendtlige krysseres sverm, truet av hungersnød, herjet av epidemier og rammet av en finanskatastrofe som framkalte en
10 omveltning i alle samfunnsforhold, maktet det allikevel å holde ut gjennom alle ulykker, lidelser og skuffelser, utfolde alt det beste i sitt vesen og komme til bevissthet om seg selv.

- Nødsår var det, men det ble grotid. Vårt folk lærte å stole på seg selv og sin indre
15 kraft. Om det var uår i landet, var det ikke uår på menn.

- "På velstandens og velværens grunn gro ei reformens sæd", sier Jacob Aall i sine erindringer. For det var i nødsårene det nye Norge ble grunnlagt, ikke i den gylne tid som gikk forut, da gullet fra skipsfart og handel skapte "den
20 fullkomneste tilfredshet" langs kysten og en økonomisk lykksalighet.

- Veldige og så å si uløselige oppgaver ble den regjeringskommisjon stilt overfor, som ble opprettet i Kristiania etterat forbindelsen mellom Danmark og Norge var blitt brutt. Den skulle ikke bare skaffe penger til dekning av statsutgiftene,
25 men også til de næringsdrivende og deres arbeidere. Det fantes ikke noen norsk bank, den private kreditt var sviktet, og den hadde bare 150 000 daler i kassen til administrasjonsutgifter, til hær og flåte, til matinnkjøp. Den kunne ikke regne

på sikre inntekter, all handel var sperret, hundrer av våre skip lå beslaglagt eller
30 ble tatt underveis av fienden. Alle de næringer som skapte overskuddet var
stanset, og arbeidsløsheten begynte. Regjeringskommisjonen så redningen i en
egen norsk bank men det ble avslått. Den var henvist til de sedler den fikk sendt
opp fra Danmark. Pengeføden lammet den og brakt den stadig til fortvilelse. På
det militære området var man helt uforberedt, og det hersket en sørgelig mangel
35 på klær, munderingssaker, våpen, medisin og sanitetsmateriell. Det manglet bly,
så man måtte gjøre innhogg i kirketakene, og krutt, så regjeringskommisjonen
endog tilrådet folket å bryte opp gamle fjøsgulv for muligens å utvinne salpeter.
Allerede tidlig begynte saltmangelen. Det gjaldt derfor om å utnytte landets
egne ressurser, å lære befolkningen å lage salt av tang eller sjøvann. I denne
40 mørke tiden ble Hans Nielsen Hauge en av dem som søkte å redde landet. Fra
fengslet sendte han 1809 et brev hvori han som "patriot og bekjent de fleste
steder i Norge" tilbød seg å anlegge saltkokerier, og så faretruende var stillingen
at regjeringskommisjonen straks gikk med på det og gav ham lån. Helt til
høsten, da han igjen ble satt i fengsel, var Hauge i virksomhet og anla 3 kokerier.

45 Det avgjørende var imidlertid kornspørsmålet. Det manglet mellom en tredjedel
og en fjerdedel av det korn man trengte til forbruk. Det kunne vesentlig skaffes
fra Danmark. Regjeringskommisjonen var nødt til å skape en norsk kornhandel,
her gjorde den 28-årige grev Wedel Jarlsberg den stordåd vi aldri skal glemme. I
50 åpen båt satte han over Skagerak gjennom blokadekjeden, landet i Jylland og
organiserte lynsnart korninnkjøpene, leide skip og opprettet igjen i Norge
provisianeringskommisjoner. Nødsårene 1808-09 er ikke framkalt av misvekst,
men av blokaden. Det er denne tid, "da engelske kryssere stengte hver havn, i
landet var uår og nød", det er Terje Vikens tid, da sjømennene fra Lister seilte fra
55 Skagen med korn om kvelden og landet i Norge om morgenen. Allerede tidlig
på året begynte ulykkesmeldingene å strømme inn. "Her høres ikke annet enn
jammerskrik etter korn, og snart er alle beholdninger uttømte", skriver Niels
Aall 21. mai 1808. Samtidig meddelte Bratsbergs amtmann, Løvenskiold:
"Daglig, hvert øieblik paa dagen fremstiller sig hungrende og uthungrede
60 almuesmænd, snart enkelte, snart i masse, og bede om brød. Supplikanternes
udseende bærer alle de rædsomme og ynkelige kjendemerker af den fortærende
hunger." Lignende beretninger kom fra mange steder; utover forsommeren økte
nøden, og det steg et tusenstemmig skrik om hjelp opp mot
regjeringskommisjonen. Man må benytte disse klager med forsiktighet; for å
65 oppnå noe, overdrev man stillingen og gjorde den mørkere enn den var. Hertil
kom frykten for framtiden, usikkerheten, isolasjonen, at den enkelte lot seg for

sterkt påvirke av øyeblikkets inntrykk. Men det var virkelig nød i landet.

Allerede tidlig hadde man forsøkt å begrense forbruket, nå begynte surrogatene.

70 Det var et gammelt kjent middel i nød å ty til bruk av furu- og almebark. Nå gikk man også til innsamling av islandsk mose; i Kristiania i Palæet laget glassmester Asbjørnsen, far til eventyrkongen, en blanding av mel og mose. I alle landets aviser opptrådte dagens skrivende patrioter med velmente råd om de merkeligste ting, som øl av bjørkesaft, tobakk av hakkelse, potetgras og
75 brennesle og suppe av dyreben, eller hvilke surrogater man skulle foretrekke. Mange vrakte surrogatene og gjorde narr av dem, men det er utvilsomt riktig at mange, især fattige mennesker, i en uhyggelig grad har levd av surrogater, like fra umodent korn, syre, eikenøtter, bær, til lauv og bark, og det på steder hvor de ellers ikke ble brukt. "Landmannen", skriver Jacob Aall, "har vært nødsaget til at
80 ta sin tilflukt til de fødemidler som ellers kastes for de ville dyr." Fra Hobøl og Valer het det i juli, at endog gardmennene i 3 uker ikke hadde levd av annet enn bark. Og presten på Modum forteller at "den islandske mos er således brukt denne sommer, at den er uttømt og derved har man ingen reserve mer for den følgende tid". I juli og august var nøden steget til en fryktelig høyde, og om
85 høsten ble blokadenettet snørt tettere om sørkysten, så fjerdeparten av kornskipene gikk tapt. Og til alle disse ulykker kom en ny fiende - kulden og isvinteren. Det ble en av de forferdeligste vintre Norge har hatt, i Skagerak viste termometret - 45 gr. Så langt man kunne se lå isen. Alle havner var tilfrosset, og Norge var helt isolert. Våren 1809 syntes å måtte bli kulminasjonspunktet i en
90 lang lidelseshistorie. Da ville armeens beholdninger være brukt opp og magasinene være tomme, man hadde alt grepet til de ytterste midler. "Den nuværende slekt synes i dette øieblikk neppe at kunne reddes uten ved et underverk!" I denne fortvilede stilling skrev regjeringsskommisjonen til Kongen om "de overhengende ulykker, som truer at nedstyrte på Deres rike Norge og at
95 knuse det". I slutten av april ville arméen ikke lenger kunne holdes samlet, jorden blir ubesådd, hungersnøden med alle dens uunngåelige følger innfinner seg, "hungeren som hos almuen frembringer fortvilelse og raseri, driver folket til anarki og blodscener. Riket vil da synke i navnløs elendighet og være tapt. Det stolte norske folk nedverdiges." "Hold ut", var det feltrop som gikk gjennom
100 Kongens svarskrivelse. "Jo større faren, jo større trengselen, desto høyere skal motet stige."

Da skjedde uventet omslaget. Plutselig gikk isen opp, havet lå igjen åpent, og en sverm av kornskip kom til land. Og samtidig inntraff den svenske revolusjon
105 som løsnet jerngrepet. Det forferdelige trykk som om vinteren hadde hvilt over

Norge som en mare der tærte på sinnene, opphørte, og stemningen ble med ett lysere, nesten glad. Det var fremdeles stor nød i landet 1809, i juli steg den på mange steder til uanede høyder. Fra Rakkestad skrev presten Aschehoug, at det
110 ved St. Hans tider fantes 189 familier som ikke hadde noe å spise og som oppholdt livet ved å låne eller betle. "Gud hjelpe oss! Almuens omløp på meg og dens klynken og jammer og gråt er ikke å utholde". Fra Finnmark var meldingene likefram hjerteskjærende. Man håpet å greie seg en stund utover med bark, fisk og melk, men man grudde for vinteren. Kom det ikke tilførsel og
115 hjelp fra Regjeringen, "må den halve del av dette lands innbyggere omkomme av hunger".

Likevel, om høsten var lysere tider, og denne tilstand varte et par år. Fred ble sluttet med Sverige, store kornmasser strømmet inn fra Danmark, idet
120 avseilingsplanen for skip ble gjort mer effektiv. Og samtidig begynte lisenstiden, som skapte en eventyrlig jobbetid midt under krigen og brakte en kortvarig lettelse. Igjen gikk norske varer over sjøen i norske skip, bøndene fikk gode inntekter av trelastsalg, og kornskip fikk også lisenser en kort tid. Og etter mange års stans slo vårsildfisket i Rogaland til.

125 I slutten av 1811 begynte det å bli vanskeligere, en stor del av kornet fra Danmark gikk tapt på veien; man måtte ty til magasinene, som våren 1812 stod temmelig tomme. Samtidig ble lisensfarten innskrenket og betingelsene strammet. Og nå satte også inflasjonen for alvor inn, pengene sank og prisene
130 steg, og mismotet bredte seg. Men det verste stod ennå igjen. 1812 ble det svarteste uår som nødsårenes slekt opplevde. Våren ble sen, kald og våt, ennå i mai kunne man kjøre over isen på innsjøene, og først i juni fikk man sådd de fleste steder i landet. I juli og august regnet det ustanselig. 4. august var presten Pavels i selskap på Bogstad: "Ved kaffen og etter den hørtes intet uten klager
135 over tidene og mørke spådommer, især om misvekst og hungersnød, da man tror havren formedelst det vedholdende regnvær ikke kan modnes i år." Tidlig i september kom frosten, en usedvanlig kulde og så igjen råkaldt vær og regn i ukevis. Mange steder lå snøen over staurene med umodent korn. Fra Bergens stift heter det 26. september: "Havren står overalt på åkrene for det aller meste
140 urørt, grønn, samt uten kjerne tilforn, og må det i denne uke inntrufne vær således aldeles ha tilintetgjort avgrøden, at enhver forhåpning om at innhøste meget derav tjenlig til menneskeføde må ansees som ganske tapt." Senere fortelles det at på grunn av den tidlige vinter og den fryktelige kulde, søkte alle slags rovdyr i massevis ned i bygdene, men bøndene hadde ikke krutt nok til å

skyte dem. 13. oktober skrev Pavels i Kristiania: "Beständig regn. - Det ville være en likegyldig sak, ubehagelig for reisende, men iøvrig passende til årstiden, når ikke den skrekkelige tanke var, at visst mer enn den halve avgrøde står ennå på marken, meget av den endog umoden på strået og kan aldri bli menneskeføde. 150 Gud hjelpe vårt arme land!" Etter regnet kom kulden og med den fortvilelsen. Hjelp fra Danmark kunne man ikke regne med, da kornbeholdningene der var nesten uttømt. Det var høsten 1812-13 et underskudd på 130 000 tonn av tilførselen i normale år. Hva trengte man ikke nå, da alt slo feil! Og nå kom en forferdelig prisstigning på alle varer, som særlig rammet de fattige klasser, men 155 også embetsstanden. "Det er meg ubegripelig," skriver Pavels, "hvordan offiserer og andre hvis inntekter dog i forhold til mine er små, kan leve med familie. De lever ventelig slett, derom kan det ikke være noen tvil, men da korn, brensel og andre livets fornødenheter just er de hvis pris stiger høyest, så hjelper det lite å innskrenke bruken av luksusvarer, det er just det daglige brød hvormed der ågres 160 mest og som det er vanskelig å få."

Det var en redselsfull tid man gikk i møte. Det var den samme vinter som tilintetgjorde Napoleons storarmé i Russland.

165 Nesten hele landet ble rammet sterkt av uåret. Fra Trondhjem skrev den djerve biskop Peder Olivarius Bugge i slutten av september: "I denne egn og dette stift er hunger og død viss. Ikke et havrekorn modent og bygget halvmodent bortfrosset. Jeg venter gyselige opptrin." I november skrev han: "Landets forfatning er forferdelig. Det gjelder her ikke enkelt bygd eller enkelt mann, 170 men ødeleggelsen er alminnelig". 11. januar 1813 heter det: "Med blødende hjerte tenker jeg på vårt elskede Norge. Hva vil enden bli? Allerede dø folk av sult. 1813 vil bli et merkelig år. At Trondhjems stift vil tape i det sin halve folkemengde tror jeg tilforlatelig."

175 Denne trøstesløse skildring av nød, dyrtid og åger fortsatte han i 1813. 6. juli het det: "Nøden stiger fryktelig, og hvorledes disse jammerscener vil ende, står i den allmektiges hand. Deres tall som dø av hunger er stort, ti jeg kaller det å dø av hunger når legemet til sist av ussel, unærende og liten føde vansmekter. Vi opplever forferdelige tider. En av mine venner fant sist på gaten en av hunger 180 besvimt kone med et døende barn ved brystet, der diet blod. Det skrekkeligste er at jo mer elendigheten tiltar, jo større synes likegyldigheten å bli. Tenkemåtenes nederdrekthet er så stor at egen vinning er det punkt hvorm betraktninger dreier seg". Fra Kristiania meldte også Pavels om kornpugeri og snyteri, men han

185 berettet også at befolkningen avholdt seg fra alle uroligheter. "Man må beundre
den mannhaftige ro hvormed almuen utholder den sværeste nød som den vel i
århundrer har vært bestedt i. Således fortalte justisråd Thrane meg, at han nylig
hadde over 100 bønder utenfor sitt hus, alle manglet de fornødne levnetsmidler
og dog alle stille og tålmodige." Det skyldtes især at sunnhetsforholdene her var
190 nokså bra: "Dette vedlikeholder da også folkets mot, og man spiser barkebrød
med en freidighet hvorom kornlandenes forkjælede innvånere ikke gjør seg noe
begrep." Men i Trondhjem og Bergen kom det i vårknipa til uroligheter, som
dog ikke utartet til voldsgjærninger.

195 I Bergen som andre steder var man gått til rasjonering, skarp priskontroll med
alle husholdningsvarer og undersøkelse av de handlendes varebeholdninger. I
juni 1813 oppfordret Bergens stifts provideringskommisjon til den ytterste
sparsomhet med bruk av korn og "at det nå måtte settes uskatterlig pris på den
Guds gave, hvorimot det i blidere tider alt for ofte ruttet på ødsel måtte uten
200 at kjenne dens verd."

Noen dager etter kom prins Christian Frederiks opprop: "Har enn Norge og
dets verdige sønner ingen annen fiende å frykte enn mangelen, nå velan! så la oss
i tide gå denne i møte med de midler den levner oss. Ikke taler jeg til den
205 hederverdige almue, ti for den er tarvelighet en nødvendighet. Derimot er det til
embetsmenn, til de formuende jorddrotter og brukseiere som til byenes
bemidlede innbyggere, at jeg henvender denne min oppfordring. Husk, at hver
munnsfull du nyter mer enn du og dine behøve, berøves din lidende medborger.
Innskrenker derfor med urokkelig vilje forbruken av brød og av alle gryn- og
210 melspiser i Eders familier og blant Eders husfolk. Et større antall mer trengende
skal ved det I forbruker mindre, finne mettelse og velsigne Eder." Sommeren
1813 utsendte sunnhetskollegiet i Kristiania en bekjentgjørelse om å drøye
kornets bruk med islandsk mos, og 3. september erklærte det, at da man i flere
distrikter fornemmelig hadde ernært seg av barkebrød, så måtte
215 sunnhetskollegiet etter at høsten for største delen var avsluttet, gjøre
oppmerksom på at man ikke plutselig opphørte med å bruke bakemel til brød,
men gradvis vennet seg av med det. Det kunne lett volde farlige sykdommer;
man hadde endog eksempler på at en plutselig død hadde vært følgen av det.

220 Barken var nemlig for mange blitt den vesentligste næring. I den offisielle
danske beretning om Norges providering heter det: "I 1813 så man liksom 1808
hele skoger avkledd, for av barken å skaffe et usunt, unærende fødemiddel: man

så fjellbonden komme 14-16 mil fra ned til Kristiania for å hente de ham anviste
225 2 skjepper blandingskorn, og ofte sank han utmattet av hunger ned på
proviseringskommisjonens trappe". I 1830-årene het det om skogene i
Beitstaden og Surendalen at de var meget medtatt etter årene 1812-14.

I august skrev Carsten Anker på Eidsvoll, at nå var elendigheten på det høyeste.
230 Og samme host underrettet Jacob Dekke i Bergen "den store forsamling av
mennesker, som hittil har hentet brød hos meg, at for ei at gå forgjeves at i dag
den 4. september leveres det siste brød, som jeg har at levere, inntil gods kan
bekommes. Hvorfor jeg herved utbeder mig herefter at bli skånet for de mange
medborgeres og fattiges bud etter brød, da det er så ubehagelig for mig at svare
235 så mange gange nei til mangfoldige trengende mennesker". Slik var stillingen i
1813, som var et godt år, - sommeren var varm og drivende - "mageløs deilig" -,
hvor korntransporten fra Danmark var mer vellykket og da man regnet at den
verste nød var over. Bøndene manglet mange steder såkorn siden 1812,
kornprisene var stadig stigende og dødeligheten var nå større enn noensinne,
240 den usunne mat, barkebrød og bedervet korn, som folk hadde levd av hele
vinteren, framkalte blodgang og krevde mange ofre. Det var ikke så mange som
direkte døde av sult, i Meldal døde 3 av det, fra Smålenene het det at en kone i
fortvilelse skal ha drept seg og sine 3 barn, men dødeligheten var i voldsomt
stigende. I 1808 døde 24 000 mennesker, i 1807 var tallet 20 000, men i 1809 32
245 000 eller 35 pro mille, det var langt høyere enn nødsåret 1812-13, da døde 26
000 mennesker eller 29 pro mille. Aldri siden har dødsprosenten vært så høy,
1808 betegner lavpunktet for ekteskapenes antall, 1809 for fødslenes. Da var det
12 000 flere døde enn fødte. Og statsbankerotten januar 1813, som reduserte
pengenes kurs til en brøkdel av den opprinnelige verdi uten å stanse kursfallet
250 som fortsatte, skapte til en begynnelse forvirring i alle gjeldsforhold, økte
skattetrykket og fylte ulykkens beger til randen.

Det var i denne svarte tid i krig, hungersnød, epidemier og dyrtid, hvor landets
store formuer styrtet sammen, at vårt folk fant seg selv og det ble gjenfødt.
255 Krigens virkninger var ikke bare nedslående. Det norske folk hadde vist en
offervillighet og et mot som vakte alminnelig beundring. Den danske admiral
Dahlerup, som tjenstgjorde i Norge som løytnant, skriver mange år etter: "Det
er min faste overbevisning, grunnet på mangeårig bekjentskap med folket, at der
bor helteånd i det norske folk, som i intet annet. Det kan heve seg til en
260 begeistring, der forakter død og farer, det besitter et mot og en stolthet som intet
kan bøye eller betvinge."

Hærens kamp, sjøfolkenes bedrifter gav nasjonen troen på seg selv og økte dens
265 selvtillit, nordmennene sa her et vitnesbyrd om at de tilhørte et "kjempers
fødeland", at de ikke vanslektet på sine fedre, og de kjente at kongesagaens ånd
igjen var levende blant dem. Det var utvilsomt mange utslag av egoisme,
ynkverdig feighet, mangel på samfunnsånd, grov materiell beregning, lettsindig
fornøyselsesyke og forandring av levemåten i luksusretning, særlig i lisenstiden,
270 inflasjonen framkalte forvirring i moralbegrepene og Niels Aall kunne med en
viss rett si, at "the true public spirit er ennå ikke riktig rotfestet blant oss". Men
med enda større rett kunne hans bror Jacob Aall peke på den vekkelse som gikk
gjennom folket og som han selv hadde søkt å gi uttrykk i sitt skrift fra 1809
"Fedrelandske ideer", som begynte med disse ord: "Hvad har Norge været, hvad
275 er det, hvad kan det blive?" "I landets ulykkelige stilling," sier han,
næringsløshet og mangel på livets første fornedenheter, lå store fristelser til
utskeielser på alle hender og ikke alle sjeler var sterke nok til å motstå dem, men
ved siden av disse sedelighetsfordere gikk en glødende fedrelandskjærlighet,
åpenbaret i virkelige oppofrelser, gjennom den da levende slekt, som ikke alene
280 tjente til å forbedre landets stilling, men virket velgjørende på
nasjonalkarakteren".

Nøden og ulykkene hadde mer enn noe annet skapt en følelse av samhörighet, ti
som Renan sier: "motgang forener mer enn glede". Det heter fra Bergen i 1813
285 at de velhavendes gavmildhet var storartet, og om de på grunn av kornmangelen
ikke kunne hjelpe meget med å gi brød, søkte de dog ved alle slags andre gaver å
lindre nøden, oppmuntre de forsakte og løfte motet. I det hele tatt var
stemningen blant almuen i Bergen god, og dertil bidrog sikkert ikke minst den
omstendighet at brødmangelen var felles nød for alle klasser av befolkningen.
290 Det er lindring i den felles ulykke. Alle måtte forstå at nøden ikke kom fra
forskjellen i økonomiske kår, ti på de bestemte utdelingsdager ble også
embetsmenn og borgere anvist korn på rådhuset av det offentlige.

Et annet uttrykk for at man var i samme båt og for den vånede solidaritets-
295 følelse var regjeringskommisjonens opprop 1808 til geistligheten om å
oppmuntre folket til "at stå hinannen bi på enhver måte, som kan forminske
krigens onder og altså med felles kraft bidra til at få landet dyrket". Man hjalp
hverandre så godt man kunne - dels ved de såkalte dovninger, hvor grannene
kom sammen og arbeidet med vårpløyingen og i ånnetidene og dels ved at
300 bønder langveisfra kom til med sine hester og såkorn. Ved felles samarbeid

sørget man for at de gårder, hvis beboere var inne ved regimentene, ikke ble liggende udyrket.

305 Det var på jordbrukets område at man satte alle krefter inn for å oppdyrke landet. I smerte og lidelse var nasjonen våknet opp fra en vegetativ tilværelse, den så seg selv og den så at den var naken. Den måtte gjøre landet mer selvhjulpent. Både nødsårene 1808-09 og 1812 førte til en intensivere drift, og jordbruket tok seg veldig opp etter de store uår, hvis følger for landet ble
310 nyttige. Ikke minst begynte man å forstå hvilket ypperlig næringsmiddel poteten var, som inntil midten av det 18. århundre hadde vært fullstendig ukjent her i landet. Dyrkingen av poteten tok sterkt til i disse år, den ble en stor hjelp mot hungersnøden, og som Jacob Aall sier - "til en velsignelse for de små åkerbruk". Derfor kunne i 1814 i et selskap for de svenske kommissærer en stortingsmann
315 utbringe en skål "for potetesen, fordi den var årsak til at nordmennene der ellers var sultet ut av de svenske, hadde kunnet gi seg selv sin frie forfatning".

I sammenheng med dette arbeid for å kle landet og fremme jordbruk, industri, håndverk, husflid og økonomi, kom opprettelsen av de patriotiske selskaper,
320 som alt var begynt i 1770-årene, bygde-selskaper og kornselskaper. Nødvendigheten - heter det i innbydelsen til Selskapet for Asker prestegjelds vel 1808 - bød nå hvert enkelt samfunn å slutte seg sammen for å avverge de fryktelige virkninger av krigens onde ved åkerdyrkingens forbedring og utvidelse og en utbredt husflids fremme. "Det er heder at spise selvavlet brød,
325 det er heder at bære hjemmевirkede klæder".

I en fedrelandssang forfattet av overlærer L. Stoud Platou ved den siste sammenkomst "Selskabet for Aggers Sogns Vel" holdt i 1809, heter det:

330 Norriges Land, Du Friheds gamle Sæde!
Bjerg, Dal og Strand,
vær Vidne til vor Glæde!
Held da hver Mand,
som ærligt Haandslag giver!
335 Held Dig! vort Land,
hvem ingen Normand sviger!
Stig Norges Land
til varig Held og Ære!
Dal, Fjeld og Strand

din Velstands Kilder være!

Det store gjennombrudd skjedde ved avskjedsfesten for Christian August 29. februar 1809, da "Selskabet for Norges Vel" ble stiftet. Tanken om å samle alle
345 de spredte bygdeforeninger i et moderselskap, var ikke ny, men den måte det ble stiftet på, viste tydelig at en ny tid var brutt fram. Ti den ånd som her kom til uttrykk, var nasjonal og utslaget av et folks selvstendighetstrang. Men kronen ble satt på verket da nordmennene 1811 framtvang det krav de så lenge hadde hatt om et norsk universitet, som i 1813 ble reist ved den østlandske
350 handelsstands offervillighet og lisenstidens gull. Det var nasjonaltankens første seier, Universitetet ble symbolet på Norges gjenreisning, åndens seier over materien. "Det er," skrev Nikolai Wergeland i sitt berømte prisskrift Mnemosyne, "ikke forfengelig og higen etter tom pral og prunk der driver det norske folk til at attrå et universitet i sitt skjød, men det er en æresfølelse, der
355 likså visst må og bør besjele enhver nasjon, ethvert fedreneland, som enhver enkelt - som hverken folk eller individ uten nedrighet kan mangle - en æresfølelse, der hos det individuelle menneske er drivkraften til moralsk og selskapielig dåd og hos et folk til patriotisme og oppofrelse - uten hvilket et folk må denasjonaliseres og må være en nedrig og feig slave - en æresfølelse, som
360 stedse fantes blant Norges fjell."

Nettopp i ulykken skulle kulturarbeidet fortsette, for det var den virkelige drivkraft i ethvert folk.

365 Det er en stolt og mandig ånd som gjennomstrømmet vårt folk i denne tunge tid, full av skuffelser og sorger, men det var den som hindret oss fra å bukke under og gav oss en ny og forunderlig kraft. Alt for Norge, for Norges vel ble den tanke som samlet hele folket.

370 Disse begeistrede ord gir det skjønneste uttrykk for denne almenånd:

"Norge, vårt gamle, stolte klippeland, skal atter heve seg med fornyet glans. Norges heder og hell skal være norske sønners første tanke og høyeste formål. Da skal uværet glemmes, dets spor utslettes og selv disse, idet de svinne, skal
375 bringe hell og heder over vårt elskede fedreland. Da skal hver nordmann kunne si med stolthet: hint uvær kom, men Norges sønner vaket, hint uvær rasede, men Norges sønner stode med urokkelig heltekraft - hint uvær svant og etterlot seg sørgelige minnesmerker, men Norges sønner levede og virkede med forenet

380 kraft, for det lidende, det gjenfødte fedreland.

Hvilken hellig glorie omstråler Norges rike! Hvilken smilende utsikt i
framtiden! Alle Norges brave og ekte sønner, blussende av kraft, de tenke, de
handle, de virke ene og alene for det felles fedreland."

385

Disse høytidelige ord av svulmende patos, som er hentet fra innbydelsen til
"Selskabet for Norges Vel", var ingen bombastisk frase. Det var denne slekts
stolte gjerning at den virkelig formådde å levendegjøre dem.

390

Kilde

"Til Norge. Taler og artikler gjennom krigsårene 1939-1945", Aschehoug & co, Oslo: 1946.

Emner

Fattigdom, Krig, Norsk historie, Radiotale

395

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/hardarene-1807-1814>

400

405

410

415